

Скобнікова О. В.,
викладач кафедри теорії, практики
та перекладу англійської мови
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ВЕРБАЛЬНА РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ КОНЦЕПТУ «FAMILY»

Анотація. Стаття присвячена дослідженню вербальної репрезентації лінгвокультурного концепту «family» в англійській мові. У рамках концептуального дослідження через виявлення ключових слів-репрезентантів вказаного концепту та доміанти відповідного синонімічного ряду визначено ім'я концепту «family». Проведено етимологічний та компонентний аналіз лексеми *family* як імені концепту на матеріалі тлумачних та етимологічних словників англійської мови.

Ключові слова: концепт, ім'я концепту, концептуальний аналіз, синонімічна парадигма, компонентний аналіз, етимологічний аналіз.

Постановка проблеми. Концепт «family» є значущим компонентом будь-якої культури, тому що він відображає найголовніші установки і ціннісні орієнтири життєвої філософії народу, а також є одним із ключових концептів для розуміння національного характеру. На наш погляд, це й обумовлює актуальність даного дослідження.

Отже, об'єктом даного дослідження є лінгвокультурний концепт «family» і способи його вербальної репрезентації в англійській мові.

Мета дослідження – визначення імені концепту «family» та його семантичних особливостей в англійській мові, проведення ключових етапів концептуального дослідження, таких як етимологічний і компонентний аналіз лексеми *family* як імені концепту «family».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній лінгвістиці виділяють різні підходи до розуміння концепту. У лінгвокультурології його розуміють, зазвичай, як культурно-знакову й культурно усвідомлену одиницю (А. Вежицька, І.О. Голубовська, В.І. Карасик, Т.В. Радзівська, О.О. Тищенко та ін.), у когнітивній лінгвістиці превалюють такі механізми аналізу інформації щодо концепту, за яких культурна доміанта іноді може бути відсутньою (С.А. Жаботинська, О.С. Кубрякова, О.О. Селіванова, В.А. Маслова, В.М. Телія та ін.).

На думку В.І. Карасика, лінгвокультурологічний і лінгвокогнітивний підходи до розуміння концепту взаємозумовлюють та взаємодіють один з одним: «концепт як ментальне утворення в свідомості індивіда є вихід на концептосферу соціуму, тобто в кінцевому рахунку на культуру, а концепт як одиниця культури є фіксація колективного досвіду, який стає надбанням індивіда. Інакше кажучи, ці підходи розрізняються векторами відносно індивіда: лінгвокогнітивний концепт – це напрямок від індивідуальної свідомості до культури, а лінгвокультурний концепт – це напрямок від культури до індивідуальної свідомості» [9, с. 117].

С.Г. Воркачов визначає концепт як такий, що використовується в предметних областях декількох наукових напрямків: когнітивної психології, когнітивної лінгвістики, а також лінгвокультурології [8, с. 42].

Лінгвокультурний підхід до розуміння концепту полягає в тому, що концепт визнається базовою одиницею культури, її концентратом. Під концептом ми розуміємо розумову модель ідеальних об'єктів, категорію мовного бачення світу, яка стає і «творцем», і продуктом образної моделі світу, національно-культурної ментальності. У лінгвокультурології концепт, зазвичай, трактують як «ментальну одиницю, підґрунтям якої є поняттєво-ціннісна ознака» [9, с. 96]. Лінгвокультурний концепт залягає у свідомості людини, детермінується культурою і стає предметним у сфері мови.

Виклад основного матеріалу. Дослідження будь-якого концепту відбувається за допомогою «методики, що включає прийоми виділення імені концепту, способи етимологічного і компонентного аналізу цього імені, семантичний аналіз контекстів вживання засобів вираження концепту, асоціативний експеримент, частотний аналіз та ін.» [8].

Для визначення імені концепту «family» виявляємо ключові слова-репрезентанти даного концепту в англійській мові, тобто «основні засоби, якими найчастіше маніфестується концепт у мові. Критеріями для їх виділення можуть бути частотність використання в мові, достатня абстрактність у мові, загальновідомість та ін.» [11, с. 97], крім того, ім'я концепту має збігатися з доміантою відповідного синонімічного ряду [12, с. 53].

Основним засобом вербалізації концепту «family» в англійській мовній картині світу є полісемантична лексема *family*. Дана лексема у словникових статтях представлена двома частинами мови: *family* (n.) і *family* (adj.). За даними лексикографічних джерел [2; 4; 6], *family* (n.) має 24 значення:

- 1) *a group of people who are related to each other, especially a mother, a father and their children;*
- 2) *a social unit living together;*
- 3) *the children of one person or one couple collectively;*
- 4) *the spouse and children of one person;*
- 5) *a person having kinship with another or others, including those who are now dead;*
- 6) *a group of persons sharing common ancestry;*
- 7) *approved lineage, esp. noble, titled, famous, or wealthy ancestry;*
- 8) *all the persons living together in one household;*
- 9) *a loose affiliation of gangsters in charge of organized criminal activities, crime syndicate;*
- 10) *a group of people who are generally not blood relations but who share common attitudes, interests, or goals and, frequently, live together;*
- 11) *the staff or body of assistants;*
- 12) *a pair of adult animals and their babies;*
- 13) *any group of related things or beings, esp. when scientifically categorized;*

14) (biology) any of the taxonomic groups into which an order is divided and which contains one or more genera;

15) (ecology) a group of organisms of the same species living together in a community;

16) (linguistics) a group of languages descended from the same parent language;

17) (mathematics) a class of functions or the like defined by an expression containing a parameter;

18) (mathematics) a group of curves or surfaces whose equations differ from a given equation only in the values assigned to one or more constants in each curve;

19) (mathematics) a set of functions or surfaces that can be generated by varying the parameters of a general equation;

20) (chemistry) a group of elements with similar chemical properties;

21) (chemistry) a vertical column in the periodic table of elements;

22) (physics) the isotopes, collectively, that comprise a radioactive series;

23) (physics) any of the three generations of elementary fermions;

24) a group of products or product models made by the same manufacturer or producer.

Значення лексеми *family* (adj.) налічує 4 лексико-семантичні варіанти:

1) of pertaining to or characteristic of a family having to do with a family (a family trait);

2) belonging to or used by a family (a family car);

3) suitable or appropriate for adults and children (a family amusement park);

4) not containing obscene language (a family newspaper).

Аналіз словників синонімів англійської мови [2; 7] дозволив побудувати таку синонімічну парадигму: *group, home, menage, house, background, kin, household, clan, relations, folks* та ін. Аналіз синонімічного ряду іменника *family* показав, що ця лексема є домінантою синонімічного ряду, до якого вона входить. Лексема *family* не має такого синоніма, який би повністю збігався з нею за змістом. Члени парадигми співвідносяться між собою тільки за одним або декількома значеннями або відтінками значень семантичної структури базової лексеми та характеризують концепт за різними параметрами й ознаками.

Наприклад, синонім *household* має тільки одну спільну семантичну ознаку з лексемою *family* – *a house and its occupants regarded as a unit*, всі інші семантичні ознаки є різними. Єдине спільне значення лексеми *home* – це *a family living together*. Лексема *menage* близька за значенням до базової лексеми: *all the people who live together in one house, the members of a household*. Спільне значення синоніма *relations* таке: *a person who is connected by blood or marriage; a kinsman or kinswoman*.

Таким чином, на підставі вищенаведеного етимологічного аналізу та аналізу синонімічного ряду вважаємо лексеми *family* іменем концепту «family».

У рамках компонентного аналізу концепту «family», позначеного іменником *family*, ми більш детально розглянули ті значення, що стосуються саме сім'ї як соціальної групи. Так, у словнику Longman Dictionary of Contemporary English [4] містяться такі значення іменника *family* (семи підкреслені, синоніми іменника *family* виділені курсивом):

1) a group of individuals living under one roof and usually under one head, household;

2) a group of persons of common ancestry, clan;

3) a people or group of peoples regarded as deriving from a common stock, race;

4) the basic unit in society traditionally consisting of two parents rearing their children;

5) any of various social units differing from but regarded as equivalent to the traditional family, such as a single-parent family;

6) spouse and children.

Інші словники наводять подібні значення, що дає змогу сформулювати узагальнений словниковий опис значення лексеми *family* як вербалізованого концепту «family», що виглядає так: «група, що живе під одним дахом, об'єднана спільними пращурами, походженням; соціальна група, що складається з батьків, дітей та інших родичів, включаючи померлих».

Лінгвокультурний підхід до розуміння концепту полягає в тому, що концепт визнається базовою одиницею культури, її концентратом, а «до структури концепту входить усе те, що робить його фактом культури – вихідна форма (етимологія); стисла до основних ознак змісту історія; сучасні асоціації; оцінки і т. д.» [12, с. 41]. Отже, досліджуючи ім'я концепту «family», не можна залишати поза увагою його етимологію.

Етимологічний аналіз базової лексеми *family*, що є іменем концепту «family», є необхідним кроком для розуміння внутрішньої форми слова та визначення місця цього концепту в системі цінностей англійського та американського народів.

Щоб розглянути етимологію іменника *family*, звернемося спершу до словника Farlex Dictionary [3]. У ньому зазначено, що спочатку лексеми *family* вживали на позначення домашньої прислуги, а вже пізніше додалося значення «нащадки спільного предка». Ця лексема походить від латинського слова *familia* – *household, household servants*, що походить від іншого латинського слова *famulus* – *servant*. Тільки в 1667 році цим словом почали позначати батьків та дітей.

Словник Online Etymology Dictionary [5] пропонує більше інформації. З нього ми дізнаємося, що вперше лексема *family* входить в обіг на початку XV століття, маючи значення *family servants, domestics collectively, the servants in a household*, тобто «домашня прислуга, всі люди, що живуть у одному господарстві». Пізніше значення дещо розширюється, додається уточнення про те, що до домогосподарства належать слуги та родичі господаря – *members of a household, the estate, property; the household, including relatives and servants*.

Цікаво зазначити, що латинське слово *familia* рідко вживалося на позначення батьків та їхніх дітей, натомість використовувалося латинське слово *domus* (здаємо прикметник *domestic* – «домашній»).

Серед лексем, похідних від *famulus*, можна назвати *famula* – *servant, maid; famulanter* – *in the manner of a servant; famulitas* – *servitude; familiaris* – *of one's household, private; familiaricus* – *of household slaves; familiaritas* – *close friendship*.

Лексема *family* замінила у вжитку староанглійське *hiwscipe, hiwan* («сім'я»), що співвідноситься зі старонормандським *hjon* – *one of the household; married couple, man and wife; domestic servant*, старогерманським *hiwo* – *husband, hiwa* – *wife*, готським *haims* – *village*, староанглійським *hamvillage, home*.

Як вказує словник Century Dictionary [1], починаючи з 1540-х років, лексема *family* починає вживатися у значенні *collective body of persons who form one household under one head and one domestic government, including parents, children, and servants, and as sometimes used even lodgers or boarders*. Пі-

зніше, у 1580-х роках, значення дещо звужується, вказуючи на спільного предка – *those who descend from a common progenitor, a house, a lineage*. І вже з 1660-х років ця лексема набуває значення *parents with their children, whether they dwell together or not*, а також дещо ширше *persons closely related by blood, including aunts, uncles, cousins*.

Починаючи з 1660-х років, слово *family* входить у мову в якості прикметника, маючи значення *suitable for a family* – «сімейний», яке не змінилося і досі.

Трохи пізніше лексема *family* стає складовою частиною багатьох словосполучень. Так, словосполучення *family values* – «сімейні цінності» – вперше зустрічається у 1966 році. Фраза *in a family way*, що вживалася в значенні *pregnant* – «вагітна», з'являється в 1796 році. Варто зазначити, що ця фраза зустрічається в небагатьох сучасних словниках, таких, як Longman Dictionary of Contemporary English [4] та Collins English Dictionary [2]. У 1809 році входить в обіг словосполучення *family circle*, «сімейне коло». А в 1856 році з'являється словосполучення *family man*, «сім'янин», що має значення *man devoted to wife and children, man inclined to lead a domestic life*. Цікаво, що раніше, починаючи з 1788 року, воно означало *thief* – «зłodий», через те, що слово *family* вживалося також у побутовому мовленні зі значенням *the fraternity of thieves*. Словосполучення *family tree* – «сімейне дерево» – у значенні *graph of ancestral relations* датується 1752 роком.

Отже, етимологічний аналіз лексеми *family* є необхідним кроком для визначення внутрішньої форми цієї лексеми, розуміння і визначення місця концепту «family» у системі цінностей англійського та американського народів.

Висновки. Таким чином, ми виділили лінгвокультурологічний та лінгвокогнітивний підходи до вивчення концепту та розглянули концепт «family», що є прикладом лінгвокультурного концепту. За допомогою компонентного аналізу й аналізу синонімічних рядів ми визначили лексему *family* іменем концепту «family». Етимологічний аналіз дав можливість простежити історію концепту і процес утворення нових семантичних ознак і показав, що полісемія в цьому випадку є не випадковою, а детермінованою внутрішньою формою цієї лексеми. **Перспективи дослідження** ми вбачаємо у визначенні зв'язків між лексико-семантичними варіантами лексеми *family*, які моделюються пропозиціями базисних фреймів, і в побудові концептуальної мережі даної лексеми.

Література:

1. Century Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.global-language.com/century/>.
2. Collins English Dictionary – Complete and Unabridged [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english>.

3. Farlex Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.thefreedictionary.com>.
4. Longman Dictionary of Contemporary English [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ldoceonline.com.
5. Online Etymology Dictionary [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.etymonline.com/>.
6. Oxford Advanced Learner's dictionary of Current English [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.oxfordlearnersdictionaries.com.
7. Synonym Finder [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.synonym-finder.com>.
8. Воркачев С.Г. Постулаты лингвоконцептологии / С.Г. Воркачев // Антология концептов / под ред. В.И. Карасика, И.А. Стернина. – Волгоград: Парадигма, 2005. – Т. 1. – С. 10 – 13.
9. Карасик В.И. О категориях лингвокультурологии / В.И. Карасик // Языковая личность: проблемы коммуникативной деятельности. – Волгоград: Перемена, 2001. – С. 3–16.
10. Краткий словарь когнитивных терминов / под общ. ред. Е.С. Кубряковой. – М.: МГУ, 1996. – 245 с.
11. Попова З.Д., Стернин И.А. Очерки по когнитивной лингвистике / З.Д. Попова, И.А. Стернин. – Воронеж: Изд-во «Истоки», 2003. – 192 с.
12. Приходько А.М. Концепты і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / А.М. Приходько. – Запоріжжя: Прем'єр, 2008. – 322 с.

Скобникова О. В. Вербальная репрезентация концепта «family»

Аннотация. Данная статья посвящена исследованию вербальной репрезентации лингвокультурного концепта «family» в английском языке. В рамках концептуального исследования через выявление ключевых слов-репрезентантов данного концепта и доминанты соответствующего синонимического ряда определено имя концепта «family». Проведено этимологический и компонентный анализ лексеми *family* как имени концепта «family» на материале толковых и этимологических словарей английского языка.

Ключевые слова: концепт, имя концепта, концептуальный анализ, синонимичная парадигма, компонентный анализ, этимологический анализ.

Skobnikova O. Verbal representation of the concept “family”

Summary. This article is devoted to the study of the verbal representation of the concept “family” in English language. Within the conceptual study, the name of the concept “family” is determined through the discovery of key words – representatives of this concept and the dominant components of the corresponding synonymic paradigm. An etymological and component analysis of the lexeme “family” as a name of a concept “family” is carried out on the material of the interpretative and etymological dictionaries of the English language.

Key words: concept, name of the concept, conceptual analysis, synonymic paradigm, component analysis, etymological analysis.